

KIBRIS VE DİĞER TÜRK ÜLKELERİNDE ORTAK NİNNİ VE TEKERLEMELER

Dr. Mehmet YARDIMCI

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, İzmir

Özet

Anadolu, Kıbrıs ve diğer Türk coğrafyalarında yaşayan Türklerin oluşturdukları kültür birikimi özünden fazla bir şey yitirmeden büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Çeşitli coğrafi bölgelerde varlıklarını sürdüren Türk halkları uğradıkları asimilasyon politikaları nedeniyle önemli ölçüde kültür kaybına uğramış olsalar da ninniler, mâniler, tekerlemeler, bilmece, atasözleri ve deyimler gibi sözlü kültür ürünlerini günümüze kadar ulaştırmışlardır.

Ninni anonim halk şiiri ürünlerinden olup, en az iki üç aylıktan en çok üç dört yaşına kadarki çocukları kucağa alıp ya da beşiğe koyup sallayarak dinlendirmek, ağlamasını kesmek veya daha çabuk uyutmak için söylenen bir çeşit türkülerdir.

Tekerlemeler ise ses ve sözcük benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan, yarı anlamsız hoş söyleyişli cümleciklere ya da sözlere tekerleme denir.

Ninniler ve tekerlemeler bütün Türk yurtlarında gerek biçim gerekse içerik açısından büyük bir benzerlik göstermektedirler.

Giriş

Bir toplumun yaşattığı, paylaştığı ve geliştirdiği gelenekler o toplumun kültürünü yansıtır.

Dünya coğrafyası üzerinde 250 milyondan fazla Türk'ün konuştuğu Türkçe'de halkın söz değerleri büyük ölçüde ortak özellikler göstermektedir.

Değişik coğrafi yörelerde yaşamalarına rağmen, binlerce yıllık ortak geçmişleri olan Türk halkları geleneksel halk kültürü ürünlerini sözlü gelenekte yaşatarak yüzyıllar boyu varlıklarını korumuşlardır.

Türk toplumunun yaşattığı, paylaştığı ve geliştirdiği geleneklerin önemli bir bölümü sözlü kültür ürünleridir. Bunlar, atasözleri, bilmece, ninniler, mâniler, tekerlemeler gibi anonim sözlü kültür ürünleridir.

Aynı ırkın, aynı kültürün insanları olduğumuzun en belirgin özelliklerinden olan ortak sözlü kültür ürünleri her türlü bölme, parçalama ve asimile etme politikalarına rağmen yüzyıllar boyu varlıklarını koruyabilmiştir.

Tüm Türk halkları tarafından ortak yaşam biçiminin canlı ifadeleri olarak kullanılan benzer sözlü kültür ürünlerinin öz değerlerinden birşey kaybetmeksizin varlıklarını koruma ve geliştirmelerinin önemi büyüktür.

Bizim üzerinde duracağımız sözlü kültür ürünleri Kıbrıs'ta ve bütün Türk yurtlarında büyük ölçüde benzerlik gesteren ninnilerdir.

Tüm Türk halkları tarafından ortak yaşam biçiminin canlı ifadeleri olarak kullanılan sözlü kültür ürünlerinin öz değerlerinden bir şey kaybetmeksizin geliştirmelerinin ve varlıklarını korumalarının önemi büyüktür.

I. Ninni

Ninni sözcüğünün Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber XI. yüzyıldan itibaren olduğu ya da dilimize girdiği sanılmaktadır. Divanü Lügati't Türk'te ninni karşılığı olarak *bolu bolu* ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Türkler göçebe bir hayat yaşadıkları dönemlerde bile, çocuklarını halk edebiyatı ürünleri ile beslemişlerdir. Türk halkının folklorik zenginliklerinden, kahramanlıklarından ve hayatının birçok unsurlarından bahseden destanlarında çocuğa büyük önem verilmiştir.

Dede Korkut Hikâyelerinde çocuk önemli bir yer tutar. Çocuğu olmayanlar sevilmez. Çocuk doğduktan sonra hemen isim verilmez. Çünkü çocuk kahramanlığını ispat etmelidir.

Bütün Türk boylarında olduğu gibi Azerbaycan folkloru içerisinde ninnilerin büyük yer tuttuğunu Paşa Efendiyav : "Laylalar hüztün musikî sedaları içinde okunur. Laylalar beşik nameleridir. Bunlara ninni nağmeleri de denir. Ninniler henüz konuşamayan balalar için ahenkli ritimle okunur. Çünkü bebekleri uyutan sözden çok ahenk ve musikî sedalarıdır." ifadesi ile belirtmektedir.

Bütün Türk boylarında söylenen ninnilerin söyleniş biçiminde ve söyleniş amacıyla önemli ölçüde ortaklık gözükmektedir. Kerkükte ise başlangıç olarak (ülle balam ülle) biçiminde klişe bir söyleyişten sonra ninni okunduğu görülmektedir.

Türkiye Türkçesi'nde ve Kıbrıs'ta *ninni* sözü kullanılan bu kavram için:

Azerbaycan Türkçesi'nde	: <i>Layla</i>
Çağatay Türkçesi'nde	: <i>Elle</i>
Çuvaş Türkçesi'nde	: <i>Nenne</i>
Kazak Türkçesi'nde	: <i>Eldiy, beşik cırı (yırı)</i>
Kerkük Türkçesi'nde (Türkmenlerde: <i>Leyle, hövdü</i>)	
Kırım Türkçesi'nde	: <i>Ayya, beşik yırı</i>
Kırgız Türkçesi'nde	: <i>Alday alday</i>
Özbek Türkçesi'nde	: <i>Allo</i>
Tatar Türkçesi'nde	: <i>Bölü cırı</i>
Uygur Türkçesi'nde	: <i>Allay</i>

terimleri kullanılır.

Ninniler anneler tarafından çocuk emzirilip, karnı doyurulup kundaklandıktan sonra sallanıp uyutulmaya çalışılırken belli bir ezgi ile icra edilen anonim türkülerdir.

Bunlar bebekleri uyutmak ve rahatlatmak için söylenen sanatsal sözlerdir.

Beşiğin, salıncağın ya da ana kucağının salınma hareketinin ritmine göre dile getirilen ninniler çocuğun anasından başka halası, teyzesi ya da yaşça büyük diğer yakınları tarafından da söylenebilir.

Ninnilerde bebeğin gelecekteki hayatının iyi olması, yüksek mevkilerde bulunması, zengin olması gibi istek ve hayaller dile getirilir.

Genellikle dört dizelik bir bütün oluşturan ninniler, hece ölçüsü ve sade bir dille söylenirler. Ninnilerin sonu bir bakıma nakarat olan:

Ee, eee, eh

Ninni yavrum ninni

vb. müzikalite yüklü, uyku getirici sözlerle bitmektedir.

Ninnilerin çocuğun gelişmesindeki rolü büyüktür. Ninni, bazı çocuklarda alışkanlık haline gelir ve ninni söylemeden bir türlü uyumazlar. Böylece çocuk ilk milli musiki zevkini ana kucağında ninnilerden alır.

Ninnilerin ilk şairleri ve bestekârları annelerdir.

Çocuğun babası ölmüşse veya gurbette ise ya da ailenin içinde sıkıntılı durumlar var ise o zaman kadının söylediği ninniler insan ruhunu derinden etkileyen bir tablo oluşturur.

Ninniler bir bakıma anaların çocuklarını uyutmaktan başka, ruhi yönden boşalarak teselli bulmalarını sağlar.

Türkiye dışındaki Türkler her türlü zorluğa rağmen yine de geleneklerini en güzel şekilde yaşatmaktadırlar. Çocuk folkloru da bu geleneğin en vaz geçilmez öğelerinden biridir. Türk anneleri çocuklarına her zaman ninni söylemişler ve söylemeye devam edeceklerdir.

1.1. Türk dünyasındaki ninnilerde biçimsel benzerlikler:

Tüm Türk yurtlarında ninnilerin çoğu mâni ya da hoyrat (kesik mâni) formunda olan dörtlüklerdir. Mâni olarak bilinen kimi dörtlüklerin ninnileştikleri görülmektedir. Türkiye Türkçesi'ndeki:

Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Selvi boylum gelince
Şen olur benim gönlüm

biçimindeki mâni:

Karanfil oylum oylum
Uyuyor benim oğlum
Benim oğlum uyursa
Şen olur benim gönlüm

biçiminde ninnileşmiştir.

Benzer durumlar diğer Türk boylarında da görülmektedir.

Güzelin adı nedi (r)	Leylevin adı nedi (r)
Şekerden dadı nedi (r)	Şekerden dadı nedi(r)
Çağırırım ses vermez	Çağırırım ses vermez
Bilmirem adı nedi (r)	Bilmirem derdi nedi (r)

söyleyişinde olduğu gibi, Kerkük yöresinde bir manide geçen (*güzel*) sözü ninni karşılığı olan (*leyle*) ile değiştirilip ninnileştirilmiştir.

Kıbrıs'ta ise, gelin-kaynana mânilerinin ilginç örneklerinden olan:

Bahçelerde lahana
Kesdim goydum sahana
Hiç ömrümde görmedim
Böyle eyi gaynana

biçimindeki mâni:

Bahçelerde lahana
Kesdim goydum sahana
Hiç ömrümde görmedim
Böyle eyi gaynana
Ee eee kızım nenni

biçiminde sonuna (*ee eee*) ezgisi eklenerek ninnileştirilmiştir. Örneklerini çoğaltmak mümkündür.

1.1. Bir tek ninni sözü ile başlayan ninniler:

Ninni sözü başta bir defa kullanılır.

Anadolu'da

Nenni oğluma yaraşır
Mahalleyi dolaşır
Mahallenin kızları
Oğlum ile oynar

Kosova'da

Nenni çocuğum uyusun
Uyusun da büyüsün
Pıtır pıtır yürüsün
Babasının düçanına citsin

Kerkük'te

Leylev yavruma ucadan
Sesi geldi bacadan
Babov sefere gedip
Ağlama can acidan

Azerbaycan

Laylay dedim yatasan
Gızıl güle batasan
Gızıl gülün içinde
Şirin yuhu tapasan

Kıbrıs'ta

Nenni oğlum edasına
Gızlar gelsin odasına
Oğlum benzer babasına
Nenni oğluma nenni
Ee eee yavruma nenni

Makedonya'da

Ninni oğlum uyusun
Kuzu gibi büyüsün
Pati pati yürüsün
Babasına gitsin ninni

1.1.1 Çift ninni sözü ile başlayan ninniler:

Ninni sözü başta iki defa kullanılır.

Anadolu'da

Ninni ninni ninnesine
Yavrum gider dedesine
Dedesi de eski zengin
Para koyar kesesine
Ninni yavrum ninni

Kıbrıs'ta

Nenni nenni nennice
Bol soğannı böğrölce
Yavrum yesin uyusun
Uyusun da büyüsün
Ee eee yavrum ninni

Makedonya'da

Nina nina ninaşa
Has bahçeyi dolaşa
Yağlı ballı poğaç
Poğaçanın içi yok
Çocuğumun dişleri çok

Mamuşa Türk Yöresinde

Nina nina ninalı
Çocuğum gayri uyudi
Beşiğidir boyalı
Çocuğumdur sevdali

Gagauzlar'da

Nani nani kızcağızım
Sarp güzel su kuşcaazım
Sarmaşar uyku sana
Kondu gece tavana

Kerkük'te

Leylev leylev leyledim
Seni Hüda'mdan diledim
Hedam verip almasın
Çoh şükürler diledim

Kazaklar'da

Eldiy eldiy kögerem
Men özüngmen kögerem
Calık paymın kün boyı
Kızıngna kenelem
Eldiy böpem eldiy-ay
Men salamın en-küydı-ay

(Türkiye Türkçesi ile)

(Ninni ninni torunum
Ben seninle yeşeririm
Bıkmam usanmam gün boyu
Sevincinle dolarım
Ninni bebeğim ninni
Ben söylerim şarkı türkü)

1.1.1.1 Ninni demek motifi ile başlayan ninniler:

1.

Anadolu'da

Ninni desem dağlar uyur
Dağlarda lâleler büyür
dolaşır
Benim yavrum şimdi uyur
Ninni yavrum ninni

Kıbrıs'ta

Nenni derim nennisine
Oğlum gider teyzesine
Teyzesi biraz pintidir
Gakka vermez gendisine
Ee eee yavruma nenni

Kosova'da

Ninni desem yaraşır
Sarayları
Dolaşsın da dolaşsın ninni
Ninni çocuğuma ninni

Kerkük'te

Laylay dedim yatınca

Makedonya'da

Ninni dedim uyuttum

Türkmenistan'da

Allay allay derim

Belelerem ay batınca
Gözüme şiş batıram
Sen hasıla yetince
edeyim

Holli dedim kaldırdım
Hak yoluna gönderdim
Hak yolunda bir bunar

Baga sallan edeyim
Baging gızıl gülünü
Sanga gurban

Ne içilir ne donar
Ninni yavrum ninni
Uyusun yavrum holli

1. 1111. Dandini dandini motifi ile başlayan ninniler:

1.

Anadolu, Kıbrıs, Kosova ve Mamuşa Türkleri arasında aynı şive konuşulduğu için yaygın olarak görülür. Diğer Türk yurtlarında şive farkı nedeniyle bu motife rastlanmamaktadır.

Anadolu'da

Dandini dandini dağışlaya
ister

Hak bunu bize bağışlaya
Erzurum'dan usta gele
Kızımın odasını nakışlaya

Kıbrıs'ta

Dandini dandini danalı bebek

Barmakları kınalı bebek
Bubası yavrum uyur
Başucunda bir melek
Ee eee yavrum nenni
Ee eee oğluma nenni

Makedonya'da

Dandini dandini dan

Pekmez yemez bal ister
Yayan gitmez fayton ister
Eşeğe binmez at ister
Ninni ninni ninni ninni

Mamuşa Türkleri'nde

Dandini dandini dasdana

Çocuğum gider bostana
Bostan yolu uzundur
Çocuğum bucün yorgundur

Kosova'da

Dandini dandini dasdana

Çocuk cider bostana
Kaun, karpus cetırır
Anasına yedirir

1.1111 Hû Hû motifi ile başlayan ninniler:

Bu ninniler de aynı şivenin konuşulduğu Türk yurtlarında ortak olarak görülmektedir.

Anadolu'da

Hû hû derim bir Allah
Sen uykular ver Allah
Oğlum büyür inşallah
Herkes desin maşallah
Ninni yavrum ninni
Uyusun da büyüsün ninni

Bulgaristan Türkleri'nde

Hû hû hu kuşu
Derelerde su kuşu
Karanlıktır kuşun yuvası
Kızanıma şeker getir bubası

Kıbrıs'ta

Hû hû derim hey Allah
Sen uykular ver Allah
Oğlum büyür inşallah
Her gören der maşallah
Ee eee yavrum nenni
Ee eee oğluma nenni

Kosova'da

Hû hû yavrum hû sana
Çeşmelerde su kuşu
Alaylidir çocogom alayli
Maştropasi kalayli
Çocogomon evleri
Var sarayli nina

1.1.1. Konuları bakımından ninniler

1.1. Dini içerikli ninniler:

İslâm kültürü altındaki Türk yurtlarında yaygın olan ninnilerdir.

Anadolu'da

Ninni ile uyuturum
Allah diye büyütürüm
Tevhit ile yürütürüm
Uyusun da büyüsün ninni

Kıbrıs'ta

Göklerdeki melekler
Her gece seni bekler
Uyursan tez büyüsün
Bizi de güldürsün

Kerkük'te

Leylevu leyledim
Seni Hüdâ'mdan diledim
Hüdâm verip almasın
Çoh şükürler diledim

Mamuşa Türkleri'nde

Ay dandili dandili
Camilerin kandili
Bebeciğin celini
Öpmedi kahpe elini
Ninni yavrum ninni

Kosova'da

Nina nina nina var
Fatuško'nun nesi var
Pirinç dişli gızı var
Kuran okur ogli var

Türkmenistan'da

Hûdi bakım hû guşlar
Guşlar gazada düşler
Yaradana yalbarsam
Şu halımı bağışlar

Makedonya'da

Saydım saydım selamet
Ulicemiz Muhammed
Capeçevre dervişler
Kapkaranca olmuşlar
Ninni ninni ninni
Ninni yavrum ninni

Dandin dandin dan dedim
Yaya paşa kandil dedim
Minarede uzun uzun
Kandilleri dizim dizim
Benim yavrum iki gözüm
Benim yavrum büyüsün
Annesinin kucağında
Ninni yavrum ninni

1.1.1. Öğüt verici ninniler:

Anadolu'da

Dandini dandini danana
Selam gönder anana
adetlerine
Eziyet etme halana
Ninni yavrum ninni

Kazakistan'da

Talpına berşi talpına
Layık ol sening saltınga
Erling eke tuv etip
Ayavlı balşı halkınga
Üstem tursın nereying
Kuvansın otan dangkınga
Eldiy, böpem, eldiy-ay

Türkiye Türkçesi ile

Paytak yürümeye çalışırsın
Layık ol kendi örf-
adetine
Kahramanlığın bayrak yaparak
Merhametli ol halkına
Yüksek olsun arzun
Sevinsin vatan şöhretine
Ninni bebeğim ninni

1.1.1.1. Dilek ve temenni ninnileri:

Oğlan çocuğu isteme, uyuma, büyüme, yürüme, memur olma, evlenme, gelin ya da güveyi olma gibi dilek ve temennilerin dile getirildiği ninniler olup bütün Türk yurtlarında büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Büyüme ile ilgili olanlara örnekler:

Anadolu'da

Elekçi gelse de kalbur alsam
Öğrüne öğrüne toprak elesem
Sırmalı kundağa oğlan belesem
Ninni yavrum ninni

Ninni derim beni yakar
Dudağından ballar akar
Yavrum büyür bana bakar
Ninni yavrum ninni
Uyusun da büyüsün ninni

Kıbrıs'ta

Bağda girer bağcı baba
Arkasında yeşil aba
Himmet et yavrum büyüsün
Zindandaki Cafer Baba
Ee eee yavruma ninni

Mamuşa'da

Bulgaristan Türleri'nde

Kerkük'te

Ninni ninni ninnala
Çocuğum uyur inşa
Uyusun da büyüsün
Büyüdü mü taransın
En sonunda evlensin

Uyusun da büyüsün nenni
Güzel çocuk olsun nenni
Nenni kızanıma nenni
Nenni güzelime nenni

Besigi beş kırıştan
Bağırdağı gümüştan
Besliyağ büyük edağ
İstemiriğ yengiştan

Kazaklar'da

Tula boydı terletip
Ak beşikte terbetip
Eceng tınım tappaydı
Ösin dep sen ercatip
sevdirsin
Eldiy, böpem, eldiy-ay
Men salamın en-küydı-ay

Türkiye Türkçesi ile

Bütün vücudu terleterek
Ak beşiği sallayarak
Büyükannen rahat bulamaz
Sen büyü yetiş diyerek
Ninni bebeğim ninni
Ben söylerim şarkı - türkü

Dobruca'da

Ayya nani oğul olsun
Bahçelerde gül olsun
Uyuyarak tez tez büyüsün
Herkeze kendini

Özbekçe'de

Osib ungil, kuvnağım
Bolgil mevalı bağım
Alla-ya alla
Sevimli bol hamişa
Hazırgidek dil peşaAlla-ya alla

Türkiye Türkçesi ile

Büyüyerek yetiş güler yüzlüm
Ol meyveli bağım
Ninni - ninni
Sevimli ol daima
Şimdiki gibi huzurlu
Ninni- ninni

1.1.1.1. Doktor, öğretmen, gibi bir memur olması, evlenmesi, çocuğu olması gibi iyi dileklerle ilgili olanlar

Anadolu'da

Nar ağacı narlanır
Bal ağacı ballanır
Küçük yavrum büyürse
Okuyup memur olur
Ee yavruma eee

Kıbrıs'ta

Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yörüsün nenni
Büyüsün adam olsun nenni
Evlensin çocuğu olsun nenni
Ee eee yavruma nenni

Makedonya'da

Nanni nanni oğlum
Uyusun da büyüsün
Mektebe çabuk gidesin
Okasın doktor olasın
Ananı ilaçlasın

Özbekçe'de

Allay aytay canım balam
Aram algın, alla - ya, alla
Baktımga sen katta balgın
Aman balgın, allla-ya-alla

Türkiye Türkçesi

Ninni söyleyim canım yavrum
Rahat olasın ninni
Bahtıma sen büyük olasın
İyi olasın, ninni ninni

Türk dünyasındaki annelerin söyledikleri ninnilerde genellikle annenin çocuğuna duyduğu sonsuz sevgi, çocuğun gelecek hayatta kazanacağı başarılar, uzun ömürlü, yiğit, kahraman vb. olması için dualar, çocukların atasını, anasını, büyüğünü sayması için verilen nasihatler, vatan müdafaasında başarılı olması, öğretmen, doktor, subay gibi saygın bir meslek sahibi olması dilekleri dile getirilmiştir.

Ninniler için çeşitli tasnifler yapılmıştır.

Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, ninnileri çocuğun cinsiyetin, söyleyiş sebeplerine ve konularına göre üç ana başlığa göre de tasnif etmektedir.

Alptekin'in tasnifi şu şekildedir.

"1. Çocuğun cinsiyetine göre

- a. Erkek çocuklar için söylenen ninniler
- b. Kız çocukları için söylenen ninniler
- 2. Söyleyiş sebeplerine göre
 - a. Çocuğu uyutmak için söylenen ninniler
 - b. Ağlayan Çocuğu avutmak için söylenen ninniler
 - c. Çocuğu oynatırken söylenen ninniler
- 3. Konularına göre ninniler
 - a. Temenni ve ulu şahıslardan yardım isteyen ninniler
 - b. Şikâyet ninnileri
 - c. Öğüt verici ninniler
 - ç. Vaad ve temenni ninnileri
 - d. Sevgi ve övgüyü dile getiren ninniler

2. Tekerleme

Ses ve sözcük benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan, yarı anlamsız hoş söyleyişli cümleciklere ya da sözcüklere tekerleme denir.

Tekerlemeler de küçük yaştan itibaren çocukların hayatına giren anonim halk şiiri ürünleridir. Bazılarında anlam bulunmamaktadır. Ahenkli oldukları için çocukların manzum eserlere karşı ilgi duymalarında önemli rol oynar.

Tekerlemelerde bulunan karmaşık düşünceler beklenmedik hayal oyunları, basit ve ilkel söyleyiş biçimleri, mantık dışı oluşan uyaklı ses oyunları nedeniyle çocuk oyunları ve masalarda sıkça baş vurulur.

Türk halkı olarak tekerleme yönünden oldukça zengin bir görünüme sahip olduğumuz bilinmektedir. Bu zenginlik için Kıbrıslı yazar Mustafa Gökçeoğlu'nun şu önemli görüşünü burada belirtmekte yarar görüyorum. "Geçmiş uygarlıkların tortusu tekerlemelerimizde toplanmıştır. Çocuklarımız ayırım gözetmeden, kalıta sahip çıkmışlardır. Tekerlemelerini çeşitli dillerden aldıkları sözcüklerle oluşturup varsıllaştırmışlardır. Ayırım gözetmeden dostluk ve kardeşliği çocuk masumluğuyla yaşamışlar ve yaşatmışlardır. Büyüklere örnek ola."

Halk yazınındaki bazı türler gibi bütün Türk yurtlarında varlığı bilinen tekerlemeler de çeşitlilik göstermektedir.

2.1. Sayısmaca tekerlemeleri:

Oyunlarda ebe olacak çocuğu saptamak amacı ile her hece ayrı ayrı ve her hece bir çocukla eşlenecek biçimde söylenir. Son hece kimde biterse o genelde ebe olur.

Her ülkede o ülkenin dili, etnik grupları, sosyal olayları ile zenginlik ve çeşitlilik göstermektedir. Sayısmaca tekerlemelerinin çeşitli Türk yurtlarındaki benzerlerini şöyle belirlemek mümkündür:

Anadolu'da

Avalama tavalama
Tan tan tavalama
Ev kuşu
Dev kuşu
Aslan gelir
Garıl gurul
Çık da kurtul

Gagauzlar'da

Kıbrıs'ta

İnnik minnik
Tatar innik
İstavrozla urum kızı
İnce dizi
İncesinden
Daha güzel kimdir
Duma duma dum
Kırmızı mum

Makedonya'da

Türkmenistan'da

Ekem ekem
Arpa çekem
Yola bakam
Gözüm dikem
Gızıl tavuk
Gırma tavuk
Gınnırda tavuk
Çek ayak

Kosova'da

Kara malak	Eveleme develeme	Edinene bedinene
Aaar böcek	Deve kuşu kovalama	Tuta beni kadinene
Hızlı topal	Yazılalım ezilelim	Entum bentum
Çökelek	Bir tahtada dizilelim	Zarli zurli
Kaçınarız	Tazi tuzi berber kızı	Zupacak
Yalnayak	Çelik çember misler amber	Çikacak
Tabannarsa kalsın pak	Oncuk boncuk lepeli çocuk	Maleye kaçacak

2.1.1. Bağımsız söz cambazlığı tekerlemeleri:

Zor söyleme tekerlemeleri de denilen bu tekerlemelere bütün Türk yurtlarında rastlanmaktadır.

<u>Anadolu'da</u>	<u>Kıbrıs'ta</u>	<u>Gagauzlar'da</u>	<u>Türkmenistan'da</u>
Bir dalda	Bom bom bodabi	Köşe kütee	Hanım atı kişneyer
Bir kartal	Badi dabi ruzzi	Kötü kayıp	Neme diyip kişneyer
Kartal kalkar	Bom bom bodabi	Köşe kütük	Arpa diyip kişneyer
Dal sarkar	Badi dabi griik	Küçük çürük	Arpanı nirden alcak
Dal sarkar		Çürü köpük	Çayın düybü çokca gül
Kartal kalkar		Köpürttük	Bizim yaren akçağül
		Kütee kükürt	
		Tükürttük	

Açıklama [MY1]:

2.1.1.1 Başlı başına oyun tekerlemeleri:

Amacı eğlence için başlı başına tekerleme söyleme olan bir çeşit oyun tekerlemeleridir.

<u>Anadolu'da</u>	<u>Kıbrıs'ta</u>
Açıl kilidim açılmaz.	Lele lekele
Anahtarı nerde?	Bastım demir dikene
Suya düştü.	Demir diken dizimde
Su nerede?	Sultan kızı gözümde
İnek içti.	Sultanı bıçakladım
İnek nerede?	Kızını kucakladım
Dağa kaçtı.	Ben babamdan keskinim
Dağ nerede?	Yedi dağın kekliği
Yandı kül oldu.	Hu hu ötüyor
Külü nerede?	Komşu kızı camdan bakıyor
Savruldu saman oldu.	Ne bakıyorsun kız delikten
A benim köse sakalım	Küpeleri erikten
Vay benim köse sakalım	Memeleri turunçtan
	Çek ayağımı bıçaklayım
	Seni ince belinden

2.1.1.1.1 Kızdırma tekerlemeleri:

Bazı kişilerin kimi huy ve kusurlarını eleştirmek ya da birini kasten kızdırmak için söylenen tekerlemelerdir.

Anadolu, Kıbrıs ve diğer Türk boylarında benzerlerine sıkça rastlanır.

<u>Anadolu'da</u>	<u>Kıbrıs'ta</u>	<u>Kosova'da</u>
Mustafa Mıstık	Hatice hatık	Halil aga

Arabaya kıstık	Burnu batık	Bindi бага
Üç mum yaktık	Zeytin yemez	Atti topi
Seyrine baktık	İster katık	Yedi boki

Makedonya'da

Nermini mini
Çok yeme peyniri
Peynir seni öldürür
Cehenneme götürür

Mamuşa'da

Elüfte büfte
Bi sahan çüfte
Çüftenin yarısı
Salman'ın dul karısı

2.1.1.1.1.1. Masal tekerlemeleri:

Masalarda döşeme de denilen masal tekerlemeleri bütünüyle kelime oyunlarından, bir biriyle pek ilgisi olmayan ama dinleyicinin ilgisini masala çekmek için bir araya getirilmiş sözlerden meydana gelir.

Olayın anlatıldığı masala tekerlemeden sonra başlanır. Bütün Türk dünyasında var olan masalarda üç çeşit tekerleme bulunur. Bunlardan birincisine masal başı tekerlemesi denir.

Anadolu'da

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...

Kerkük'te

Harttan hurttan, yahası karpuz kabuğundan, düğmeleri turptan. Gettim baktım bazarda bir donguz satıllar, boynunda reşmesi yoh, donguzı aldım mindim üstüne, kırığ minaranı aldım çiginime. Tuttular miçeğin birisini, çiharttılar ölüsünü dirisini, üç teppenin üzerine sardılar derisini, yalanı koydular çuvala, dayadılar duvara, çuvaldaki kız çıhtı. Bir varımış, bir yohımış, bir padşah varımış...

Kıbrıs'ta

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, pireler berber iken eski hamam içinde bir padişahla bu padişahın üç oğlu varmış...

Gagauzlar'da

Bir vakıtta varmış yokmuş bir kövlü...

Mamuşa'da

Ne var imiş ne yogimiş...

Makedonya'da

Bir var imiş, bir yok imiş, evvel zamanlarda ...

Kosova'da

Dünyada sen ve ben yogiçen, yeryüzündeki otlar bitişirçen, derelerde süt akarçen, o zamanlarda bir...

İkincisi masal içi tekerlemeleri olup masal içinde konuyu canlı tutmak için söylenen ve zaman değişimindeki çabukluğu anlatan "Manisa'dan Tire'den geldi geçti buradan..., Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi, az gittik uz gittik altı ay bir güz gittik, bir de baktık ki bir arpa boyu yol gitmişiz vb." ifadeler olup tüm Türk yurtlarında anlatılan masalarda benzerleri bulunmaktadır.

Üçüncüsü ise masal sonu tekerlemeleri olup "Gökten üç elma düştü, biri bana, biri dinleyenlere, diğeri de dünyadaki bütün iyi insanlara olsun. vb." ifadelerle yüklü bir nevi dua niteliğindeki tekerlemeler olup bu da diğeri Türk yurtlarındaki masalarda yer almaktadır.

Kaynaklar

- Çınar, Ali Abbas. Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve incelemeler, Muğla Üniversitesi Yay, Ankara 1986
- Abdürrahim Dede Abdürrahim. Batı Trakya Türk Folkloru, Kültür Bak. Yay. Ankara 1978
- Gökçeoğlu, M. Tezler ve Sözlere İleri Basımevi, Lefkoşe 1985
- Hafız Nimetullah, (Prof. Dr.), Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Kosova Üniversitesi, Piriştine Felsefe Fak. Yay. Piriştine 1985
- Hafız Nimetullah, (Prof.DR.), Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I-II, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990
- Ketene Cengiz, (Dr.), Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler, Kültür Bak. Yay.
- Mahmut Enver, (Prof.Dr.), Mahmut Nedret (Dr.), Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Kültür Bak. Yay. Ankara, 1997
- Saatçi Suphi, Kerkük Çocuk Folkloru, Fuzulî Yay. İstanbul 1994
- Sağlam Feyyaz, Türk Dünyası Edebiyatı İncelemeleri, Akademi Kit. İzmir 1996
- Şirin, Mustafa Ruhi, Ninni Bebeğim Ninni, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yay. Ankara 1990
- Tunalıgil, Cemali K. Mamuşa Türk Ağzının Özellikleri, Bay Yay. Pirizren 1996
- Yavuz, Muhsine Helimoğlu (Dr.), Azerbaycan Halk Edebiyatı ile Türkiye Halk Edebiyatı Arasındaki Benzerlikler, An Yay. Ankara 1991
- Yardımcı Mehmet (Dr.), Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri, Ürün Yay. Ankara 1998